

Společné rokování polských a československých sociologů

Mezi vědeckými pracovníky nebývá nouze o častější osobní setkání na mezinárodních konferencích a symposiích. Méně často však dochází k širším dvoustranným setkáním, na nichž si příslušníci různých vědeckých generací dvou spřátelených států nejen bezprostředně vyměňují své názory a lépe se osobně poznávají, ale také určují perspektivy další souběžné a trvalé spolupráce.

Smolenické rokování polských a československých sociologů ukázalo svou všestrannou prospěšnost a užitečnost, o čemž svědčí mimo jiné také to, že všichni účastníci přijali návrh, aby příští společná schůzka se uskutečnila v r. 1969 v Polsku.

Prvé setkání československých a polských sociologů se konalo ve Smolenicích v Domově vědeckých pracovníků SAV od 10. do 13. dubna. V idylickém prostředí stylově restaurovaného hradního komplexu na úpatí Malých Karpat se setkali osmnáct sociologů z Polska v čele s předsedou Mezinárodní sociologické asociace Janem Szczepańskim a čtyřicet zástupců různých sociologických pracovišť z ČSSR.

Prvý den plenárního zasedání zahájil akademik Andrej Sirácky, ředitel Sociologického ústavu SAV.¹ V úvodním uvítacím projevu připomněl Ján Pašiak některé historické aspekty vzájemné spolupráce a ovlivňování a také vydatnou pomoc polské sociologie v posledních letech pro institucionální rozvoj sociologie u nás. Jan Szczepański přednesl na tomto plenárním zasedání příspěvek o *Problémech rozvoje současné světové sociologie*. Rozdělil současnou světovou sociologii do čtyř skupin podle země s různou hospodářsko-politickou úrovní. Nedá se říci, že by existovala světová sociologie jako celek.

Do první skupiny řadil prof. Szczepański sociologii USA, Austrálie, N. Zélandu, Japonska a západní Evropy; do druhé skupiny sociologii socialistických zemí Evropy a Asie a ostatních evropských zemí; do třetí skupiny sociologii zemí Latinské Ameriky se střední nebo nízkou ekonomickou úrovní, a do čtvrté skupiny sociologii rozvojových zemí Afriky a nesocialistické Asie. Jednotlivé skupiny se snažil odlišit podle pěti srovnávacích znaků: 1. Úkoly, které se řeší nebo neřeší, 2. které problémy jsou řešeny, 3. teore-

tické předpoklady, metody výzkumu a analýza materiálu, 4. společenská funkce sociologie a její vztah k společnosti a moci, 5. výuka sociologie a organizace výzkumných institucí.

Sociologové v kapitalistických zemích se vzdalují od reformátorských aspektů. V socialistických zemích se zabývají problémy, které jsou opřeny o potřeby plánu a také motivy ideologické jsou v socialistických zemích akcentovány více než na Západě. Nejvíce rozdílů mezi sociologií v kapitalistických a socialistických státech vidí Szczepański v bodech 3. a 4. Na Západě převládají dvě hlavní tendence — společné empirické výzkumy a výzkumy makrosociologické. Zdůrazňovány jsou teorie funkcionální, teorie systémů (institucí) a teorie spojené se sociální psychologií (kulturní teorie osobnosti). V socialistických zemích převládají výzkumy makrosociologické nad mikrosociologickými. V závěru Szczepański konstatoval, že porovnání naší a západní sociologie je z mnoha důvodů nutné a užitečné.

Těžiště jednání konference spočívalo v jednotlivých sekcích. *I. sekce* byla zaměřena na *metodologické otázky sociologických výzkumů*.

Referát Václava Lamsera *O poznávacích strukturách v sociologickém výzkumu* zdůraznil noetickou jednotu sociologické teorie a výzkumu, přičemž poznávací aparát rozčlenil do tří struktur — statistické, interakční a funkční — vyjadřujících vzestupný charakter poznávání sociální skutečnosti. Ukázala se nutnost překračovat standardní kvantitativní statistické postupy používáním interakčních a funkčních postupů.

Diskuse k referátu Adama Przeworského *O srovnávacích výzkumech a teorii společenských věd* konstatovala obtížnost srovnávacích výzkumů a účinnost hledání optimálních řešení metodologických a současně i organizačně administrativních.

Třetí základní referát v této sekci přednesl její vedoucí Ján Pašiak. Zabýval se některými metodologickými otázkami empirických výzkumů sociální struktury, především pak vztahem mezi empirickými výzkumy a rozpracováním metodologie sociologických výzkumů vůbec. Upozornil na některé negativní momenty diskontinuity terénních výzkumů u nás a na nebezpečí strohého přebírání některých zahraničních výzkumných modelů. Dále zdůraznil význam tří základ-

¹ Sborník všech přednesených referátů vydá nakladatelství ČSAV. Zde podáváme pouze stručnou informaci o některých příspěvcích, jejichž písemný text byl k dispozici.

ních forem metodologických empirických výzkumů: simultánních metodologických výzkumů (probíhají paralelně s empirickými sociologickými výzkumy a analyzují jejich postupy), speciálních metodologických výzkumů a výzkumů sociologických výzkumů (survey of survey).

V závěru svého příspěvku uvedl Pašiak řadu konkrétních údajů z průzkumu sociologického výzkumu na Slovensku (1957 — 1966) a ze simultánního metodologického výzkumu sociální struktury družstevních rolníků.

V diskusi k referátu J. Pašiaka byly charakterizovány možné typy kontrolních výzkumů, jejich obtíže i omezení. Projednávány byly také otázky terminologické.

Sekce dospěla k závěru, že je třeba: 1. Vpracovat společné výzkumné metody použitelné v Polsku a v ČSSR. 2. Doporučit případnou společnou publikaci z metodologické problematiky. 3. Pokračovat v dosavadní spolupráci a využít teoretických a metodologických poznatků, které budou získány na mezinárodní metodologické konferenci v listopadu 1967.

Ve II. sekci, jednající o *základních otázkách sociální struktury socialistické společnosti* měl dominující postavení referát Pavla Machonina a Bohumila Jungmanna o *Projektu sociologicko-statistického šetření vertikální sociální diferenciaci a mobility obyvatelstva*. Tento projekt šíří svého zaměření, využitím technického aparátu a zaměřením na potřeby společenské praxe vzbudil pozitivní ohlas u polských sociologů, kteří v této formě dosud žádný výzkum neuskutečnili. Autoři stručně charakterizují účel šetření takto: „Zjistit současný stav vertikální diferenciaci obyvatelstva ČSSR z hlediska charakteru práce, vzdělání a kvalifikace, příjmu, účasti na řízení, společenského prestiže a některých charakteristik způsobu trávení volného času, sdílených hodnot a postojů atd. ... Výsledky tohoto šetření poskytnou orgánům společenské praxe i společenskovo vědnímu výzkumu reprezentativní, komplexní, historicko-strukturální a vědecky utříděný empirický materiál, důležitý pro teoretické i praktické řešení závažných problémů společenského pohybu. ...“

Příprava výzkumu se opírá o seriózně zpracovanou teoreticko-metodologická východiska a schematické hypotézy pojetí sociálního systému a jeho struktury, vertikální a sociální diferenciaci a mobility. Výzkum by měl přispět k překonání propasti mezi teorií sociální mobility a empirickými výzkumy.

Stanislav Wiederszpil přednesl referát *K problematice dělnické třídy v Polsku*. Hovořil o některých faktorech, které charakterizují současný stav — o snižování významu vztahu k vlastnictví výrobních prostředků, vztahu k rolnictvu a k inteligenci, o zmenšování rozdílu mezi dělnickou třídou a rolníky z hlediska charakteru práce, životního stylu atd. Wiederszpil položil otázku, zda byl plně vyřešen problém dělnické třídy. V souvislosti s tím uvedl některé dílčí problémy: otázku volby práce, její humanizace, rozdílu mezi prací fyzickou a duševní, podíl

dělníků na moci a řízení, rozpor mezi vzděláním dělníka a jednoduchou monotónní prací, kterou vykonává.

Stará teze „Co je dobré pro dělníky, je dobré pro celý národ“ se ukázala být jen zbožným přáním. Soukromé vlastnictví výrobních prostředků nemusí vždy znamenat vykořisťování. V socialismu lze zjistit dvojí postavení dělníka — stal se sice spoluvlastníkem, ale je nájemní silou, která musí plnit pracovní úkoly a přikazy.

Kazimierz Doktor rozebíral ve svém příspěvku *ukazatele sociologické analýzy socialistické průmyslové společnosti*. Pro socialistickou průmyslovou společnost vymezil tuto řadu znaků: 1. Dominující úloha průmyslových pracovníků, 2. vzrůst hospodářství (národního důchodu), 3. socializace společnosti (zespolečenštění majetku, socializace v oblasti vědomí), 4. vzrůst životní úrovně, 5. egalitizace (nivelizace) a elitizace společnosti, 6. vzrůst hospodářské i mimohospodářské úlohy státu, 7. změny ve struktuře povolání, 8. funkcionální a substantcionální racionálnost průmyslové společnosti.

V sekci byl ještě prosloven referát Włodzimierza Wesołowského a Kazimierza Słomczyńskiego o *Výsledcích výzkumu stratifikace socialistické společnosti na empirické bázi tří polských měst*, a referát Juraja Zvary K *problematice etnické strukturalizace československé socialistické společnosti*. Sekci došel rovněž písemný materiál Aleksandra Matejky *Změna sociálního obrazu u polských námezdních pracujících*.

Jak bylo konstatováno v závěrečné zprávě sekce, přednesené referáty informovaly účastníky o aktuálních směrech teoretického i empirického bádání v oblasti sociální struktury a přinesly celou řadu nových podnětů. V diskusi, jež následovala po každém referátu a nabyla charakteru bezprostřední výměny názorů, se ukázalo, že v polské i československé sociologii jsou v současné době středem zájmu četné obdobné problémy.

Referáty i diskuse prokázaly úsilí o tvůrčí marxistické řešení nových jevů při současně integraci všech pozitivních prvků soudobé světové sociologie. To se především projevilo ve snaze o precizování základního teoretického konceptuálního schématu pro výzkum stratifikace a mobility.

III. sekce byla zaměřena na *sociální otázky průmyslového podniku v socialistické společnosti*. Vedoucí sekce Jaroslav Kohout hovořil o *Některých aspektech sociologického pojetí průmyslového podniku v socialistické společnosti*. Významnost společenské role průmyslového podniku je dána jeho ústředním postavením ve vědeckotechnické revoluci. Stranou nezůstává složitá otázka humanizace práce v socialistickém podniku a podmínky snižování alienačních symptomů. V tomto směru mohou být platným pomocníkem, za určitých předpokladů, humanitní vědy.

V další části svého příspěvku analyzoval J. Kohout základní oblasti sociologie podniku, z nichž se mu jeví jako nejdůležitější tři: 1. sociální struktura socialistického pod-